

historiske tilnærminger til religionsforskning og er kanskje særlig en fagfornyer innenfor religions sosiologien og religion i skolen.

Knut A. Jacobsen
Professor, Bergen

Jan-Olav Henriksen. *Christianity as Distinct Practices: A Complicated Relationship*. London: T&T Clark. 2019. 216 s.

I sin nye bok plæderer Jan-Olav Henriksen for att kristendom – och religion generellt – ska forstås primært som praktik, inte tro. Det som skiljer kristendomen från andra religioner är dess karaktäristiska praktiker (*practices*), som alla är relaterade till och måste forstås i ljuset av Jesusberättelsen. Det kompliserade förhållande som bokens underbruk syftar på är förhållandet mellan tro och praktik. Förutom att dessa påverkar varandra på intrikata vis är all religiös praktik tätt sammanvävd med olika slags vardaglig praktik och kan inte skiljas ut som en separat sfär.

Boken har två huvuddelar, den första teoretisk, den andra ett försök att ”rekonstruera” kristendomen som ”clusters of practices”. Del ett bygger vidare på Henriksens föregående bok, *Religion as Orientation and Transformation* (2017). Inledningsvis etableras en pragmatisk forståelse av religion: religion tillhandahåller kunskaper och värderingar som hjälper oss att orientera oss i tillvaron. Dessa kunskaper och värderingar förmedlas bland annat genom riter och symboler och de påverkar vårt vardagliga handlande. Samtidigt är religionen endast en del av alla de resurser vi använder för att orientera oss och finna oss till rätta i världen, varför den är oskiljaktig från mänsklig kultur generellt. En i viss mån särskiljande egenskap hos religion är ändå dess förmåga att bidra till social och personlig förvandling (*transformation*). Förvandling ska därvid forstås i vid bemärkelse, från den enskildes omvändelse till olika former av socialt och politiskt engagemang.

Hur detta fungerar fördjupas i de följande kapitlen med hjälp av perspektiv och begrepp lånade från bland annat antropologin, evolutionsbiologin, religionsfilosofin, semiotiken och ritforskningen. De som är verksamma inom respektive fält kommer kanske inte att finna så mycket nytt här, men perspektiven sammanförs i ett nog så intressant bygge som är författarens eget.

En kritisk synpunkt på bokens första del är att Henriksen inte går till botten med vad religion är. Å ena sidan kunde han ha varit mer radikal och ifrågasatt religion som kategori över huvud taget. Det gör till exempel Mika Vähäkangas i sin nya bok *Context, Plurality and Truth* (2020). Begreppet religion, menar Vähäkangas, skapades av upplysningsfilosofier som samlingsbegrepp för allt det irrationella och vidskepliga inom den egna kulturen som de ville distansera sig ifrån. Den ur upplysningen framsprungna moderniteten behöver på samma vis essentialisera religion för att kunna hävda en egen identitet. Henriksen driver visserligen starkt de postsekulära teserna att religion är sammanvävt med kulturen, inte kan särskiljas i en separat sektor, inte är en privatsak och så vidare. Men genom att ingående diskutera vad religion är, hur den fungerar och hur kristendomen skiljer sig från andra religioner, bidrar han i praktiken till att upprätthålla bilden av religion som en distinkt kategori och därmed något från den ”vanliga” kulturen åtskilt.

Å andra sidan kan vi teologer inte sluta tala om religion så länge alla andra gör det. Men vi kan försöka precisera begreppet. Henriksens strategi att framhålla funktionerna orientering och förvandling räcker inte. Samma funktioner har ju sekulära ideologier och praktiker såsom marxismen. För min del håller jag med sociologen Rodney Stark om att det vi kallar religion måste innehålla antaganden om det övernaturliga och om en yttersta mening. Detsamma, fast med andra ord, säger teologer som Paul Tillich (1886–1965) och Hans Urs von Balthasar (1905–1988). Dessa menar dock att sådana antaganden är ofrånkomliga, eftersom människan

upplever sig som en andlig varelse och sin existens som grundad i en yttersta verklighet. Om man, som de, erkänner att människan är en *homo spiritualis*, kan man använda begreppet religion för att beteckna en samling kulturella praktiker som särskilt artikulerar hur ett samhälle eller en grupp inom samhället relaterar till det andliga och en yttersta mening – utan att för den skull dra en skarp gräns mellan sådana praktiker och kulturen i övrigt. Då kan man också fortsätta att studera ”religion” utan att göra det till en sektor i samhället.

Bokens andra huvuddel gjorde mig förbryllad. Utifrån teoridelen hade jag väntat mig att Henriksen skulle presentera och diskutera några typiskt kristna praktiker hämtade ur verkligheten. I stället går han till Nya testamentet och börjar med att diskutera vad Jesus praktiserade och hur han anknöt till eller förvandlade traditionell praktik i sin samtid. På den grunden bygger Henriksen sedan stommen till en normativ teologi. Trots sina premisser faller han alltså tillbaka på ett inarbetat tillvägagångssätt inom protestantisk teologi: först läses Bibeln utifrån ett visst perspektiv, sedan formuleras teologi och så görs tillämpningar på kyrkan. Även det teologiska innehållet är protestantiskt präglad, ibland med tydligt lutherska drag såsom i påståendet ”All human beings, morally speaking, are on the same level *coram Deo*” (s. 135). Dessvärre är det en inskränkt protestantism som framträder. Reformationen framställs som en parallell till hur Jesus gjorde upp med fariséerna: genom ett korrekt bruk av Skriften visade reformatörerna att frälsning är en gåva som inte kan vinnas genom moralisk ansträngning. Det är gammal konfessionell propaganda som inte borde förekomma efter publiceringen av den luthersk-katolska deklarationen *Från konflikt till gemenskap* (2013).

Behandlingen av sakramenten är lika inskränkt. De är bara två, dop och nattvard. Därutöver finns det andra inslag i livet som kan markeras religiöst, med riter som konfirmation, bröllop och begravning. Giftermål

sägs vara en allmän praxis som kristna legitimerar med hjälp av bibeltexter. Möjligheten att Jesus har givit äktenskapet en ny innebörd nämns inte. För en majoritet av världens kristna (katoliker, ortodoxa och orientaler) är dock äktenskap mellan döpta en bild för föreningen mellan Kristus och kyrkan, och har just den semiotiska karaktär med anknytning till Jesusberättelsen som Henriksen vill se hos sakrament och sakramentsliknande handlingar. Konfirmationen påstås inte vara ett sakrament ”in most Christian contexts”, eftersom Henriksen endast behandlar den protestantiska konfirmationen och ser den som en övergångsrit för barnets inträde i vuxenvärlden. Den smörjelse som majoriteten av världens kristna ser som ett sakrament som förmedlar helig Ande, förankrat i Andens nedstigande över Jesus när han döps, nämner han inte. Ordinationen förbigår han också, trots att en central del av Jesu praktik var att kalla lärjungar och sända ut dem på uppdrag. Exemplet blottar inte bara ett smalt konfessionellt perspektiv utan visar hur detta tyvärr hindrar Henriksen från att fullfölja sin konstruktiva ansats i bokens första del.

Bokens del två kan på intet vis sägas presentera de praktiker som är karaktäristiska för kristna generellt. Förutom de nämnda bristerna saknas hela sjok av kristen praxis: åminnelsen av avlidna, klosterliv, ikoner, processioner, fasta, pilgrimsvandring och så vidare. Varför blev det så? Kanske kan man säga att Henriksen bevisar sin egen tes: religion består verkligen av distinkt praktik sammanvävd med kultur. Ingen, inte heller en akademiker, kan enkelt ta sig ur sin givna väv.

Stephan Borgehammar
Professor, Lund